

Koncepce služební tělesné výchovy v armádě, potažmo v celém rezortu Ministerstva obrany, neboť vojáci slouží i v jiných součástech než které spadají pod velení Armády České republiky, si určitě zaslouží pozornost. Už jen kvůli tomu, že základní atributy vymezující požadavky na službu profesionálního vojáka s vysokou tělesnou výkonností vojáků a z ní odvozovanou tělesnou zdatností neoddiskutovatelně počítají. Nejen pro potřebu rozvoje schopností vojáků odolávat vysoké tělesné zátěži dlouhodobě či opakovaně, ale i proto, že význam tělesně zdatného organismu, jako jedné z podmínek pro dobrý zdravotní stav vojáků, je všeobecně známý a respektovaný. Také proto se kromě náročného vojenského výcviku včetně tělesného, objevují i zdravotně orientované programy a je jen logické, že kromě zdravotníků se k nim hlásí i systém služební tělesné výchovy.

Výchozí stav koncepce služební tělesné výchovy

Asi nemá příliš velký význam zabývat se služební tělovýchovou v armádě před rokem 1990. Ne že by byla bezvýznamná, ale kromě vybraných útvarů, výuky ve vojenském školství a součástí jimž veleli „tělovýchovní fandové“, trpěla do značné míry formalismem a často se zabývala spíše atraktivnějšími, okolím lépe vnímanými formami – v převážné míře sportem. Struktura tělovýchovy (Tv) tehdy nebyla a priori špatná i když bylo možné občas zaslechnout ironické zmínky o ruském modelu, předpisech zpracovávaných podle sovětské armády apod. V tom její slabiny nespočívaly, byly hlavně v tom, že na verbálně i předpisy prezentovanou oblast jako důležitou, se projevoval tlak jen hrozily-li prověrky.

Ve vztahu ke koncepci – vývoji, změnám – se toho ale mnoho nedělo. Armádní model výcviku se neměnil a praxe tedy postrádala stimulující motivy ke změnám v pojetí Tv. Navenek se jevíly důležitější více viditelné zájmy orientované hodně na volný čas vojáků jako masová sportovní činnost v různých kroužcích, velmi rozšířený výkonnostní sport provozovaný ve sportovních oddílech vojenských tělovýchovných jednot (VTJ), Armádní sportovní hry aj. Zabezpečovat zejména tyto záležitosti tvořilo hlavní náplň práce tělovýchovného náčelníka.

Politický převrat v roce 1989 a následná léta však přinesly tak razantní změny v celé společnosti, že ani armáda nemohla zůstat stranou. Nejen rozdělení federální armády, ale zahájení dalších reforem, vznik nově koncipovaných útvarů, vysílání do zahraničních misí, nová legislativa, postupný tlak a přechod k profesionální armádě aj., to všechno bylo nutné akceptovat i při řešení tělesného výcviku vojáků a všeho co k němu patřilo dříve, i toho co se ukazovalo jako progresivní a výhodné nově.

Čtyři neopominutelné osobnosti

Pro novou Tv koncepci (ve srovnání např. s rovněž nově vzniklou slovenskou armádou), měla AČR asi výhodu, že v jejím vrcholovém tělovýchovném managementu byli v letech 1989 – 2004 postupně tak výrazní lidé, jako **plk. PhDr. Oldřich VYŠATA** – bývalý vedoucí katedry

tělesné výchovy a sportu Vojenské akademie v Brně se svým zástupcem **plk. Mgr. Zdeňkem FIALOU** – bývalým pracovníkem oddělení tělesné přípravy správy bojové přípravy MO a rehabilitovaným za postihy v normalizačních 70. letech, **plk. doc. PhDr. Ladislav KUBÁLEK, CSc.** – bývalý dlouholetý vedoucí katedry tělesné výchovy a sportu Vojenské vysoké technické školy v Liptovském Mikuláši a **plk. PhDr. Čestmír OBERMAN** – odborník s kompletní kariérou tělocvikaře na všech stupních vojenského letectva.

Ti provedli služební tělesnou výchovu „bouřlivými vodami“ v době největších změn a intenzivní potřeby hledat a uskutečňovat nové přístupy teoretické, legislativní, finanční a materiální, a mnoho dalších. Všichni byli v potřebné míře nadáni kreativním myšlením, schopnostmi a trpělivostí (podle potřeby i neústupností) vysvětlovat a obhajovat na své a vyšší úrovni a v potřebné míře rozhodovat pro podřízenou sféru.

Jen málokdy nesou nové věci okamžitý efekt (v úspěch se často nevěří), a proto bývají i obtížné přijímány. Skoro vždy vyžadují měnit zaběhnuté zvyky, obvykle znamenají i více práce. Při uplatňování koncepčně nových úkolů proto vyžaduje řízení nejen vlastní přesvědčení o správnosti konání, ale také odvahu rozhodnout, byť někdy i proti názorům části kolegů vlastní profese.

Odborné schopnosti a odhodlání jít v zájmu dobré věci někdy i do konfliktu, to vše přineslo ovoce v nalezení skutečně flexibilní koncepce a zahájení její realizace, což vyústilo do nového systému služební tělesné výchovy. Jeho výhody jsou v tom, že nenárokuje žádné masivní zvyšování finančních nákladů, neměl žádné problémy s absorbováním všech změn, ať šlo o jakýkoliv nový krok či opatření během armádní reformy. Zejména umožnil vyjasnění vztahů mezi jednotlivými oblastmi tělovýchovného systému, a teprve na základě toho bylo možné přistoupit k potvrzení správnosti zpracováním věcně reálného, nového Tv předpisu, včetně kompletní přípravy k jeho vydání.

Praktické kroky

Zásahy, které si vynutily změny v právním rámci, byly různorodé a postihly téměř všechny oblasti armádního tělovýchovného systému, převzatého z dob federální armády stejně, jako některé problémové stereotypy nejen ve vlastním provádění tělesné přípravy při výcviku. Mnohem obtížněji se ale jevila „železná košile“ starých návyků a konzervativního chápání úlohy služební tělesné výchovy jako celku. Doba klade jiné požadavky, ale jejich nepochopení a setrvání na starém a nepružném vnímání Tv systému, neschopnost či neochota vidět rozdíly ve služebních a dobrovolných (soukromých) potřebách a nutnost včetně výhod jejich odlišného řešení se občas projevuje dodnes. S podivem, ne vždy u pamětníků, jichž ostatně „ve službě“ mnoho nežůstalo.

Ještě do federální armády patří doslova revoluční opatření zdánlivě nesouvisející s vojáky, a to formulování podmínek a **legalizace tělesné přípravy pro vybrané občanské zaměstnance začleněné do bojové pohotovosti** v pracovní době stejně, jako ji mají povinnou vojáci z povolání. Šlo o opatření v armádě dosud zcela neznámé, bez předchozích zkušeností včetně nemožnosti převzít či se poučit i jinde než doma – nebylo kde.

Pravděpodobně proto se postupně některá řešení ukázala jako ne dost předvídatá, výhody však převažovaly a opatření bylo „v globálu“ dobré. Na jedinečnosti tohoto „nápadu“ nic nemění ani to, že postupem času se chopily iniciativy jiné vlivné kruhy, takže původně prospěšný a progresivní nový prvek byl zdeformován, míjel se s původním záměrem a byl

po téměř 13 letech své existence oprávněně zrušen. Tv občanských zaměstnanců byla svázána i s povinným a každoročním přezkoušením tělesné výkonnosti společně, při výročním přezkušování vojáků. Možná to, že s poskytnutými právy byly vyžadovány i povinnosti zmíněnou deformací odstartovalo, a neochota reálného vnímání „neodbornými kruhy“ se stala začátkem konce.

Zmíněné výroční přezkoušení se jevilo jako novinka i pro vojáky z povolání. Mohlo to tak být ale jen proto, že předchozí doba tehdy rovněž uložené každoroční přezkušování vojáků nebrala vážně a tak se provádělo spíše sporadicky. **Proto jedním z prvních projevů nové Tv koncepce byl i nekompromisní tlak a od té doby se každoroční výroční přezkoušení tělesné výkonnosti vojáků stalo samozřejmostí.**

Jedním z prvních problémů, který byli tělovýchovní „lodivodi“ nuceni řešit při přechodu z federálního modelu ministerské struktury na úřad státní správy „jen“ republikový, byl téměř existenčního významu.

Nebylo jednoduché najít pro vrcholný orgán služební tělesné výchovy nové začlenění. Diplomacie, odborné kvality a schopnosti dvou prvních výše jmenovaných Tv funkcionářů přesvědčit, že se tělovýchova stane promyšlenou a účinnou součástí polní přípravy vojsk, získaly podporu u jednoho z nejlepších vojáků své doby – inspektora pozemních vojsk AČR, **genmjr. Ing. Karla Kuby**. Bohužel hovořit lze o něm už jen v minulém čase, ale byl to všestranný voják s moderními vizemi do budoucna, který vzal celoarmádně působící Tv odbornost pod „křídla“ rodících se pozemních sil. Navíc jako **garant početních stavů v pozemních družích vojsk, obětoval na jejich úkor pět tabulkových míst ve prospěch vojenského školství**, s určením pro vojenský obor při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze (VO FTVS UK). Umožnil tak **vznik skupiny učitelů speciální tělesné přípravy** pro výuku nových vojenských tělocvikářů. Stejně jako tělovýchovní manažeři i **gen. Karel Kuba viděl v této přípravě až 80 % obsahu pracovní náplně vojenského tělocvikáře** u vojsk. Jen zbývající část může tvořit výběrová tělesná výchova, která je rovněž součástí služební tělovýchovy. **Nebude-li náčelník tělovýchovy útvaru řešit především výcvik, sám zpochybní důvody své existence.**

Neméně vážným problémem v armádní reformě byla i **transformace výkonnostního sportu** působícího v oddílech VTJ. Změny v právním řádu státu vyvolaly nutnost ukončit jejich činnost jako vojensky řízených prvků. Sportovní činnost se v nové ČR stala ze zákona výhradně soukromým zájmem občanů bez výjimek, včetně „občanů v uniformě“. I tento úkol dokázalo tělovýchovné vedení splnit až elegantním způsobem.

Nebylo lehké udělat tento krok, při téměř padesátileté úspěšné tradici, 30 družích sportu ve kterých soutěžilo 131 sportovních oddílů a při předem nepochybně negativním ohlasu i v civilní veřejnosti. Nicméně zákony armáda ctít musí, výkonnostní sport byl přes mnohé nesouhlasné názory „přeložen do civilu“ a v brzké době se ukázalo, že neutrpěl. Naopak leckde našly tyto sportovní oddíly lepší podmínky, než v direktivně řízeném armádním prostředí.

Velký přínos znamenala „demilitarizace“ výkonnostního sportu i pro nebývalé zprůhlednění finančních a materiálních toků. Přestaly být problémem finanční prostředky pro služební tělesný výcvik. Odhady před transformací, že výkonnostní sport a zájmové sportovní kroužky spotřebovávají až 70 % peněz určených tělovýchově celkem, se začínaly potvrzovat jako pravdivé. Do té doby byl výcvik méně zajímavý a po materiální stránce dost „živořil“. I to se stalo důkazem pro neudržitelnost starého modelu systému tělesné přípravy před rokem 1989, při současném posílení podpory koncepčních změn.

Tento fakt by měl být i důrazným mementem pro současné snahy stoupenců trendu, znovu smísit aktivity ve volném čase vojáků, popř. i jejich rodinných příslušníků nebo občanských zaměstnanců, do jednoho celku se služebními, výcvikovými úkoly útvarů a povinnostmi náčelníka Tv útvaru.

Tělocvikář zcela nepochybně může a bude v případě potřeby vzhledem ke svému vzdělání na činnostech mimo služební dobu participovat. **Nejeví se ale prozíravé, zatížit jej v jeho hlavní roli „výcvikáře“ odpovědností za volný čas.** Zájem deklarovaný transformačními dokumenty AČR zejména v úkolech personální podpory k vytváření podmínek pro sportovní a kulturní programy, by měl být řešen samostatnými právními, finančními a dalšími dokumenty, včetně personálních přístupů.

Postup transformace AČR také začínal odhalovat těžkopádnost právního uspořádání služební Tv. **Její soustředění do jednoho „všeobjímajícího“ předpisu bez dalších prováděcích norem se stalo nevyhovující.** Změny, které bylo třeba zabezpečovat pokud možno rychle, znamenaly zásah do celého předpisu, což vždy vyloučilo právě tu potřebnou operativnost a modernizační zákroky, i když ne vždy velkého rozsahu. To ale není v časových lhůtách daných procedurálními nároky, možné. Proto se řešily provizorně dočasně platnými dokumenty, jako např. RMO ČSFR č. 50/1990, NNGŠ Čs. armády-ZMO č. 16/1991, NNGŠ AČR-ZMO č. 5/1993, NNGŠ AČR č. 60/1995 apod., až do roku 2000 včetně.

Koncepce přeměny služební tělesné výchovy tedy začala měnit i tuto oblast. Přijala se **zásada vytvořit jediný předpis zakotvující systém výhradně služební tělesné výchovy na schvalovací úrovni ministra obrany.** Zajistit tak jeho respektování všemi vojáky bez ohledu na aktuální různici se faktickou podřízenost. Tím potvrdit novou koncepci a **vlastní úpravou řešit ostatní záležitosti** podle aktuálních potřeb – předpisy a pomůckami o nižší právní síle.

To znamenalo rozdělit oblast služebních Tv aktivit na samostatné, životaschopné části, **s vizí umožnit rychlé vstupy (modernizaci, korekce aj.), vždy jen toho co je třeba, s maximálně možným vyloučením neprofesionálního ovlivňování neupravovaných oblastí zvenčí.**

Za zakladatele speciální tělesné přípravy ve výcviku všech druhů vojsk lze označit třetího ze jmenovaných – plk. Kubálka. Vyhodnotil dostupné poznatky získané u speciálních jednotek a vojenského letectva, a vypracoval její koncepci. Zavázily i zkušenosti z provádění vojenského „tělocviku“, který dozníval ještě v padesátých letech (osobní přínos už o. z. Fialy, na VO FTVS UK).

Moderní přístup ke speciálním tělesným dovednostem a k zaměření speciálního tělesného výcviku v různých druzích vojsk vymezil prostor pro záležitosti základních pohybových dovedností ve spojení s příslušnou tělesnou výkonností.

Tím bylo dáno co je požadováno od odborné práce tělocvikáře tak, aby na jeho práci ve výcviku jednotlivce mohl voják přejít od odborného do dalšího nadstavbového výcviku, např. v rámci forem komplexních zaměstnání (s taktickým námětem, vícedenních cvičení), popř. i do zahraničních misí aj.

Výcvik už prokázal své výhody, např. v atraktivitě pro vojáky, ve významném posílení sebevědomí a umění vycvičených vojáků, v relativně nízkých finančních nákladech aj. Dnešní stav ve speciální tělesné přípravě potvrzuje správnost vizí vytyčených a realizovaných plk. Kubálkem i oprávněnost předem dané důvěry gen. Kuby.

Převážně do éry řízení tohoto náčelníka tělovýchovy AČR spadá i myšlenka a poté budování armádních tělovýchovných center. První vzniklo v Bechyni už v roce 1994, pro začátek s celoarmádní působností. Pro výcvik vojsk se osvědčilo a není už v AČR jediné.

Poslední ze jmenovaných, plk. Oberman, se jako náčelník vojenské tělovýchovy (změnu v názvu funkce přinesl transformační vývoj) stal hlavním motorem realizace systému, který se z jednotlivých koncepčních záměrů a kroků vydefinoval.

Je hlavně jeho zásluhou, že dokázal na úrovni MO vytvořit ovzduší pro pochopení tělovýchovných opatření, že se vždy vyřešily finanční i materiální podmínky pro realizaci koncepce ve vojscích, že se začaly uskutečňovat i ediční záměry v transparentnosti Tv oblastí a jejich úpravy ve služebních předpisech a pomůckách aj. Příspěly i změny v branné legislativě (zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR, uložil provádět tělesný výcvik vojáků – poprvé v poválečné době).

Prvními výsledky této koncepce v právním uspořádání Tv byly služební pomůcky ke speciální tělesné přípravě Těl-51-1 až 3, v tisku je další a podle kapacit jsou rozpracovány ještě další. Stejně tak se jeví schůdné zpracovat samostatně programy jak pro základní i pro speciální tělesnou přípravu. Umožnily by velitelům různých odborností i úrovně velení volbu adekvátních Tv prostředků k získávání a udržování výkonnostní a dovednostní úrovně vojáků dané požadavky, které plynou z taktického předurčení jejich útvarů.

V tomto duchu byl připraven i výše zmíněný základní předpis výhradně pro služební tělesnou výchovu na schvalovací úrovni ministra obrany a přiveden až do konečné fáze ke schválení.

I když zdravotní efekt tělesné výchovy a sportu (služební tělesnou výchovu vojáků nevyjímaje) byl vždy chápán jako samozřejmý, až změnami v organizaci dříve pracovně orientovaných preventivních rehabilitací, začal být důsledněji naplňován. Přesto, že se idea jejich tělovýchovného zaměření zrodila už v roce 1992, největšího rozmachu dosáhly rehabilitace s řízeným tělovýchovným programem po roce 1995. Přece jen bylo třeba získat s novým prvkem v přetvářeném Tv systému určité zkušenosti. V následných letech byl celý tento program v intencích armádní transformace racionalizován ve vazbě na redukování armádních početních stavů, zkvalitňování zázemí vojenských zotavoven aj.

Zahájily se i jednotlivé kroky k soustavnému a průběžnému vzdělávání tělocvikářů působících v praxi. Do té doby většinou stačilo absolvovat příslušnou vysokoškolskou aprobaci a v další profesní kariéře už přistupovaly jen praktické zkušenosti. Zřízení různě zaměřených, kvalifikačních i monotematických účelových kurzů na VO FTVS UK udržuje aktualizaci informací z oboru a umožňuje být tělocvikářům ve své profesi trvale na výši.

Nejsou však jen úspěchy. Nepodařilo se např. udržet funkční, samostatné finanční standardy pro Tv. V době jejich vytvoření a zavedení byly pokrokem při tvorbě kalkulačních listů. Přinesly průhlednost v předurčení finančních prostředků pro Tv. Celoarmádně však přišel jiný trend, takže ústup nezaznamenala jen služební tělesná výchova.

Budoucnost?

V roce 2005 došlo na MO k dalším obměnám v Tv managementu. Domnívám se, že je zatím předčasné hodnotit jeho kroky i když pověstných 100 dní „hájení (pro politiky)“ už je pryč. Protože ale v takovém postavení je pro manažerskou činnost nějaká vize nezbytností, jsou v podstatě dvě možnosti. Buď ve smyslu už provedených změn **pojmut prováděnou koncepci**

za svou a pokračovat v ní (vzdor tomu, že nemusela být nutně ve všem tzv. „šálkem čaje“ současných vedoucích pracovníků v jejich předchozích funkcích), **nebo přinést „lepší vítr“**. **Ten by ovšem** neměl podléhat krátkodobým zájmům nebo dokonce emotivním názorům, ale přijde-li, potom by **měl být odborně zdůvodněn a popsán stejně kvalitně**, jako práce těch, kteří již odešli. Oni totiž splnili předpoklady k vedení nejen pro dobu ve které své funkce zastávali, ale dokázali založit stavební prvky i pro budoucí tělesný výcvik vojáků přes vědomí, že u něho už nebudou. Právě v tom je jejich velká zásluha.

Co se týče budoucnosti, zatím lze jen parafrázovat název tohoto článku a zeptat se „**Quo vadis et quo vaderis, vojenská tělovýchovo?**“ [1].

Závěr

Zmíněných, ale i jiných kroků nově postavené koncepce služební tělesné výchovy je na dané časové období dost. I jejich realizace zatím byla úspěšná. Některé se už osvědčit stačily, jiné jsou ve fázi zavádění a navykání na ně, a jejich efekt by právě pro krátkost času nebylo vhodné zatím hodnotit. **Některé dokonce, neméně důležité, např. změna role do níž bylo neoprávněně vmanévrováno výroční přezkoušení tělesné výkonnosti a nezbytné zvýraznění profesního – na služební zařazení a k odbornosti vázaného – přezkušování, zatím na své zavedení teprve čekají a jsou velmi potřebné.** Nechtějí-li vojenské jednotky a útvary i nadále žít v dosavadním sebeklamu při testování a hodnocení tělesné připravenosti.

Článek by neměl být pochopen jako oslava nositelů čtyř uvedených jmen, takový záměr nemá. Byli ale v obtížné době hlavními protagonisty Tv koncepce a na jejím základě také dosud úspěšného přerodu tělovýchovného systému v reformující se armádě i výrazného zhodnocení práce vojenského tělocvikáře, proto považuji za slušné je zmínit.

Má zveřejnit, jak a proč se dosud úspěšná koncepce tvořila. Kromě popsaného měla moderní a odborně kvalitní koncepce význam i pro pokračování vojenské tělocvikářské profese, a tím i pro psaní dalších řádek do jejích dosud úspěšných tradic, což není vždy a všude tak úplně běžné. V AČR se ale domnívám, svůj význam tato odbornost zdůvodnila.

Využitá bibliografie:

- FIALA, Z., KONRÁD, A. Tělesná výchova a sport vojáků AČR po zaměstnání. *Vojenský profesionál*, 2000, č. 1-2-3, s. 84-88, ISSN 1210-3179.
- KONRÁD, A. Nároky na tělesnou výkonnost vojáků. *Vojenské rozhledy*, 2004, č. 4, s. 174-183, ISSN 1210-3292.
- KONRÁD, A. Tělovýchovný proces a náčelník tělovýchovy v současné armádě – a jak dál? *Vojenské rozhledy*, 2003, č. 2, s. 169-175, ISSN 1210-3292.
- KONRÁD, A. Výkonnostní sport a vztah armády. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 67, 2001, č. 2, s. 7-10, ISSN 1210-7689.
- KONRÁD, A. Zamyšlení nad zrušením tělesné přípravy občanských zaměstnanců. *Vojenské rozhledy*, 2003, č. 4, s. 76-84, ISSN 1210-3292.
- LIZSOK, V. Preventivní rehabilitace s tělovýchovným programem a její začlenění do nové moderní koncepce Armády České republiky. *Vojenský profesionál*, 2001, č. 10-11-12, s. 68-71, ISSN 1210-3179.
- PŘÍVĚTIVÝ, L. Výroční přezkoušení tělesné výkonnosti v AČR. *Vojenské rozhledy*, 2003, č. 2, s. 164-168, ISSN 1210-322.

Poznámka:

- [1] „Kam kráčíš a kam půjdeš VTv?“